
Plan Overview

A Data Management Plan created using DMPTuuli

Title: Viittomakielibarometri 2024

Creator: Päivi Rainò

Principal Investigator: Päivi Rainò

Data Manager: Juha Manunen, Arttu Liikamaa, Päivi Rainò, Mikko Palo (Mediapalo)

Project Administrator: Päivi Rainò

Affiliation: Humanistinen ammattikorkeakoulu

Funder: Finnish government - Valtioneuvosto

Template: Humanistinen ammattikorkeakoulu / Humak University of Applied Sciences

ORCID ID: 0000-0001-8342-1369

Project abstract:

Tämän oikeusministeriön tilaaman ja Humanistisen ammattikorkeakoulun toteuttaman hankkeen tavoitteena on oikeusministeriön Tietotarvekuvauksen mukaisesti (VN/30419/2023) kerätä suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävilä henkilöiltä barometritutkimuksen välityksellä näkemyksiä ja kokemustietoa maamme kielioloista, kieli-ilmapiiiristä sekä kielellisten oikeuksien ja omakielisten palvelujen toteutumisesta. Tietoja käytetään tausta-aineistona vuonna 2025 julkaistavassa hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta ja tuolloin 10 vuotta voimassa olleen viittomakielilain arvioinnissa.

Verkkoalustalla oleva nelikielinen kyselytutkimus on nähtävissä ja vastattavissa suomeksi ja ruotsiksi sekä suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä. Kyselylomake sisältää suurelta osin saman kysymyspatteriston kuin vuonna 2020 ensimmäistä kertaa toteutettu viittomakielibarometrikin (Rainò 2021). Vuoden 2024 barometriin on myös tuotu joitakin kysymyksiä kattamaan eduskunnan perustuslakivaliokunnan vuoden 2021 hallituksen kielikertomuksesta esiin nostamia, viittomakieltä käyttävien kielellisiin oikeuksiin ja omakielisten palvelujen saatavuuteen liittyviä ongelmakohtia. Viittomakielibarometri 2024 -kyselytutkimus kohdistetaan ensisijaisesti väestötietojärjestelmään suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen äidinkielekseen ilmoittaneisiin täysi-ikäisiin henkilöihin. Kohderyhmä kontaktoidaan kirjeitse lähetettävällä suomen- ja ruotsinkielisellä tiedotteella.

Tutkimustiedote vapaaehtoisesta kyselytutkimuksesta lähetetään kohderyhmälle Digi- ja väestötietoviraston osoitepöiminnan perusteella. Lisäksi tutkimuksesta tiedotetaan mm. viittomakielisten järjestöjen kautta ja viittomakielisten käyttämässä sosiaalisessa mediassa.

– Kyselytutkimuksen verkko-osoite on avoinna touko-kesäkuussa 2024. Tutkimukseen voivat osallistua myös muut viittomakielen ensikielekseen kokevat, vaikkakaan ei sitä väestötietojärjestelmään äidinkielekseen ilmoittaneet aikuiset henkilöt.

Tutkimus on lähtökohtaisesti anonymi, eikä siinä kerätä henkilötunnisteita eikä vastaajia yksilöiviä verkko-osoitteita (IP-tunnuksia). Viittomakielellä vastaavat henkilöt voivat nauhoittaa vastauksensa niin, ettei henkilön kasvoja näy. Viitotut vastaukset käännetään suomeksi ja transkriptio tallennetaan tutkimusaineistoon tekstimuodossa, anonymisoiden tätä ennen siihen mahdollisesti jääneet muutkin henkilötunnisteet, kuten nimet.

Aineiston keruun, käsittelyn ja analysoinnin ohella hanke tuottaa raportin, joka sisältää tilastokatsauksen, analyysin sekä päätelmiä ohjausryhmässä päätettyjen teemojen pohjalta. Oikeusministeriö julkaisee raportin joulukuussa 2024. Tutkimuksen päätyttyä tutkimusaineisto siirretään yhteiskuntatieteelliseen Tietoarkistoon.

ID: 24765

Start date: 01-01-2024

End date: 31-12-2024

Last modified: 23-05-2024

Grant number / URL: VN/30419/2023-OM-3

Copyright information:

The above plan creator(s) have agreed that others may use as much of the text of this plan as they would like in their own plans, and customise it as necessary. You do not need to credit the creator(s) as the source of the language used, but using any of the plan's text does not imply that the creator(s) endorse, or have any relationship to, your project or proposal

Viittomakielibarometri 2024

1. Aineiston yleiskuvaus

- **1.1 Millaiseen aineistoon tutkimukseksi perustuu? Millaista aineistoa kerätään, tuotetaan tai käytetään uudelleen? Missä tiedostomuodossa aineisto on? Esitä myös karkea arvio tuotettavan/kerättävän aineiston koosta.**

Tässä hankkeessa koottava tutkimusaineisto kerätään kokonaisuudessaan touko-kesäkuussa 2024 verkko-osoitteessa <https://barometri2024.fi/> avoimena olevalla verkkokyselyllä. Kysymykset ja ohjeistukset näkyvät neljällä kielellä (suomeksi ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä ruotsiksi ja suomenruotsalaisella viittomakielellä laadituilla lomakkeilla). Myös vastaukset on mahdollista antaa näillä kielillä – vaikkakin viitotuilla kielillä ainoastaan avoimissa kysymyksissä. Vastaukset kertyvät eurooppalaisen LimeSurvey-verkkotyökalun kautta, joka mahdollistaa myös viittomakielellä annettujen vastausten keruun. LimeSurvey-alustalla vastaukset tallentuvat MySQL/MariaDB tietokantaan. Viitotut vastaukset ovat WEBM muodossa tallennettuna ja salasanasuojattuna. Aineiston arvioitu koko levytilassa on noin 5Gt.

- **1.2 Miten aineiston yhtenäisyys ja laatu varmistetaan?**

Viittomakielibarometri 2020 -aineiston keruussa ainoan laadullisen ongelman havaittiin aiheutuneen niissä vastaajien itse videoimissa, avoimiin kysymyksiin lähetetyissä viittomakielisissä vastauksissa, joissa vastaaja oli unohtanut unohtaa avata tietokoneen kameran sulkijan tai joissa viittomakielinen vastaus ei muusta syystä tallentunut. Tällaista tapahtui noin 20 kertaa n, 330 vastaajan kohdalla. Nämä yksittäiset tiedot jäivät analysoinnin ulkopuolelle, ellei vastaaja itse varmistanut vastauksensa perille menoa myös tuottamalla avoimeen kysymykseen vastineen kirjoittamalla, minkä kahdensuuntaisesti kaksikielisenä toimiva kyselylomake myös mahdollisti. Muussa tiedonsiirrossa (esim. LimeSurvey-alustalta XLS-taulukkomuotoon tutkijalle toimitetussa aineistossa) ei havaittu tapahtuneen muuta korruptoitumista.

Tämänkertainen kysely on tarkoitus toteuttaa täsmälleen samalla tavalla. Kertyneiden vastausten ja tutkijalle XLS-taulukkomuodossa välitetyn aineiston integriteetti voidaan varmistaa siten, että vastuullisella tutkijalla (PI:llä) on mahdollisuus päästä LimeSurvey-alustalle tarkistaa taulukkomuodossa saamansa aineiston yhtenevyys LimeSurvey kerääntyneen datan kanssa. Viitotut vastaukset kääntää suomen kielelle kaksikielinen, ensikieliltään viittomakielinen tutkimusavustaja. Hän toimii yhdessä toisen tutkimusavustajan kanssa, joka varmistaa viitottujen vastausten kielellisen integriteetin ja vastaavuuden suomen kielelle tehdyn käännöksen (s. o. tekstipohjaisen litteraatin) kanssa. Täyden anonymiteetin varmistamiseksi aineiston analyysistä vastaava (myös kaksikielinen) PI ei kuitenkaan näe viittomakielisiä vastauksia. Epäselvissä tapauksissa tuotettujen suomenkielisten käännösten oikeellisuus on tutkimusavustajien kautta tarkistettavissa tutkimusaineiston läpikäynnin ajan.

2. Eettisten periaatteiden ja lainsäädännön noudattaminen

- **2.1 Mitä juridisia seikkoja liittyy aineiston hallintaan (esim. EU:n yleinen tietosuoja-asetus ja muu aineiston käsittelyyn liittyvä lainsäädäntö)?**

Tutkimustiedote vapaaehtoiseen verkkokyselytutkimukseen lähetetään Digi- ja väestötietoviraston (DVV) 17.5.2024 myöntämän poimintaluvan (DVV/2373/2024-2) mukaisesti DVV:n toimittaman osoiteluettelon perusteella niille henkilöille, jotka ovat ilmoittaneet väestötietojärjestelmään äidinkielen (suomalaisen tai suomenruotsalaisen) viittomakielen. Hankkeen PI saa salasanoin suojatun listauksen osoitteista ladattavakseen, joka toimitetaan välittömästi ja sovitusti oikeusministeriön hyväksymän alihankkijalle ja DVV:n kanssa sopimuksen tehneelle postitusyritykselle turvapistossa. Hankkeen PI tuhoaa osoitetiedoston tämän jälkeen, samoin postitusyritys tuhoaa saamansa osoitetiedot välittömästi postituksen tapahduttua.

Verkkoalustalle kertyvää tutkimusaineistoa ei ole mahdollista enää yhdistää tutkimustiedotteen saaneisiin millään tavoin, sillä a) tutkimuksessa ei kerätä henkilötietoja eikä verkossa vastaanneiden verkko-osoitteita ja b) tutkimukseen kutsutaan myös painetun ja viitotun median sekä sosiaalisen median kautta lähetettävillä tiedotteilla muitakin viittomakielisiksi itsensä kokevia aikuisia henkilöitä, jotka eivät ole ilmoittaneet viittomakieltä äidinkielen väestötietojärjestelmään, joita on viitosen sataa.

Kuuroja ja muita kuulovammaisia viittomakieltä käyttäviä henkilöitä on Suomessa noin puolenkymmentä tuhatta (ks. Rainö, 2021), ja heidän lisäksi viittomakieltä käyttäviä kuulevia henkilöitä on myös useita tuhansia. Tutkimustekstissä ei myöskään tulla yksilöimään vastaajia heidän käyttämänsä viittomakielen varieteetin mukaan (suomalainen viittomakieli vs. suomenruotsalainen viittomakieli), sillä jälkimmäisen käyttäjiä on Suomessa kaikkiaan noin 100 henkilöä. Käsittelemällä näin henkilöiden kielellistä identiteettiä yleisemmällä tasolla viittomakieltä käyttäviä henkilöitä ei pystytä tutkimustekstissä millään tavoin tunnistamaan.

Itse tutkimusaineistoon ei kerry mitään henkilötunnisteita muutoin kuin jos vastaaja itse päättää tuottaa viittomakielisen vastauksen siten, että hänen kasvonsa näkyvät vastaajan verkkoalustalle lähettämällä tallenteella. Yksikään lomakkeella esitetty kysymys ei ole pakollinen, jolloin vastaaja voi myös jättää vastaamatta avoimiin kysymyksiin tai valita vastauskieleksi viittomakielen sijaan kirjoitetun suomen tai ruotsin, jolloin mitään kuvallista tunnistetta ei vastauksesta myöskään tallennu.

Tutkimustiedotteen ja verkko-osoitteeseen kyselysivulle tullut vastaaja tietää saamansa ohjeistuksen perusteella, kuka hänen mahdollista viittomakielistä vastaustaan käsittelee, jolloin a) hän tekee tietoisesti ja vapaaehtoisesti valinnan siitä, paljastaako hän näille oma identiteettinsä viittomakielisellä vastaustallenteellaan. b) Hän voi myös noudattaa kyselytutkimuksen alussa näkyvää ohjetta ja rajata kasvonsa pois kuvasta vastauksia viittoessaan. c) Hän voi henkilöityttään paljastamatta valita myös avoimissa kysymyksissä vastausmuodokseen kirjoitetun suomen tai ruotsin (tai muun kirjoituskielen). d) Vastaaja voi lisäksi poistaa kaikki lähettämänsä vastaukset tutkimusaineistosta ottamalla yhteyden vastaavaan tutkijaan tutkimushankkeen aikana (edellyttäen, että hänen vastauksensa ovat tunnistettavissa esimerkiksi vastauksen aikaleiman perusteella). Yhteystiedot ovat näkyvissä sekä tutkimustiedotteessa että kyselylomakkeen alussa verkkoalustalla.

Kaikkea yllä kuvatun laista, vastaajan tietoisesti ja vapaaehtoisesti tutkimusaineistoon vastaukseen sisällyttämää henkilötunnisteistakin materiaalia (jossa mahdolliset näkyvät viittojan kasvot viittomakielisissä vastauksissa) käsitellään yksilöllisellä käyttäjätunnuksella sekä salasana suojatulla alustalla. Jos tällaisia viittomakielisiä vastauksia aineistonkeruun aikana kertyy, ne tuhoataan tutkijan/tutkimusavustajien levytilasta välittömästi suomen kielelle kääntämisen (ja mahdollisen käännöksen ekvivalenssin tarkastuksen) jälkeen. – Koko tutkimusmateriaali hävitetään alkuperäiseltä LimeSurvey-alustalta tutkimuksen aineistonkeruun (1 kk) päätyttyä ja kun kyselyvastaukset on siirretty joko alkuperäisessä, anonymisissa muodossaan ja mahdolliset, viittomakielellä annetut vastaukset on käännetty suomeksi ja integroitu muun kyselystä kertyneen tutkimusaineiston joukkoon.

Mainittakoon vielä, että muutoin vastauslomakkeilla vastaajia yksilöivät, mutta ei henkilötunnisteita sisältävät tiedot ovat: tilastokeskuksen luokittelujen mukainen ammatillinen status ja koulutustausta, syntymävuosi; maakunta, jossa vastaaja asuu sekä kielelliseen ja omaan ryhmäidentiteettiin ja samalla auditiiviseen toimintatapaan liittyvät, yleisen tason kysymykset.

- **2.2 Miten hallinnot käyttämäsi, tuottamasi ja jakamasi aineiston oikeuksia?**

Tutkimusaineiston keruualustaa hallinnoi palveluntuottaja (Mediapalo-yritys), joka antaa vastuulliselle tutkijalle oikeudet yksilöllisen käyttäjätunnuksen ja salasanan avulla tarkistaa LimeSurvey-verkkoalustalle kertyviä alkuperäisiä vastauksia ja verrata niitä tarvittaessa aineistosta tutkijalle luovutettavaan XLS-tiedostoon. Palveluntuottaja antaa yksilöllisen käyttäjätunnuksen ja salasanan tutkimusavustajalle, jonka tehtävänä on kääntää viittomakieliset vastaukset tekstimuotoon suomen kielelle.

Teksti- ja numeerisessa muodossa oleva, anonymisoitu tutkimusaineisto (ml. kuitenkin kyselylomakkeen viittomakieliset osuudet) toimitetaan hankesopimuksen mukaisesti hankkeen päätyttyä Tietoarkistoon noudattaen sen omia arkistointisäännöksiä.

3. Dokumentointi ja metatiedot

- **3. Miten dokumentoit aineistosi, jotta se on löydettävissä, saavutettavissa, yhteentoimiva ja uudelleen käytettävissä sekä itseäsi että muita varten? Mitä metatietostandardeja, README-tiedostoja ja muuta dokumentaatiota käytät, jotta muut voivat ymmärtää ja käyttää aineistoasi?**

Kun alkuperäinen aineisto (vrt. 2.2) aineisto on toimitettu Tietoarkistoon ja siitä on prosessoitu arkistoversio, aineisto kuvaillaan ja aineiston sisältöä keskeisesti kuvaavat dokumentit (esim. haastattelukysymykset, kirjoituspyyntö, kyselylomake) tallennetaan sähköisessä muodossa Tietoarkistoon. Valmiiksi käsitelty data, sisällön kuvailu, aineisto-opas ja kooste Tietoarkiston aineistolle tekemistä tunnisteiden poistoista lähetetään kommentoitavaksi aineiston luovuttajalle tai yhdyshenkilölle. Lopuksi kuvailu ja aineistoa kuvaavat dokumentit julkaistaan palveluportaali Ailassa. Varsinaista datatiedostoa ei julkaista, asiakkaat voivat ladata sen käyttöehtojen mukaisesti Ailasta. Lisätietoa aineistojen arkistoinnista, <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/arkistointi/> Aineisto saa siis Tietoarkistosta pysyvän tunnusteen, joka vie aineiston kuvailusivulle Ailassa.

4. Tallentaminen ja varmuuskopiointi tutkimushankkeen aikana

- **4.1 Minne aineistosi tallennetaan, ja miten se varmuuskopioidaan?**

Aineisto tallennetaan tutkimushankkeen aikana kyselylomakkeen nelikielisenä alustalle tuottavan palveluntarjoajan (Mediapalo) konfiguroimalle tietoturvaliselle Lime Survey -verkkokyselyalustalle. Tämän alustan asetuksiin sisältyy myös tietoturallinen varmuuskopiointi. Tältä alustalta, aineiston analyysiä varten, materiaali tallennetaan XLS-taulukkomuodossa vastuullisen tutkijan oman organisaation (Humakin) tietoturvaliselle verkkolevylle. Verkkolevylle pääsy on käyttäjätunnuksen ja salasanan takana. Tallennuksessa noudatetaan Humakin turvallisen tallentamisen vaatimuksia, jotka henkilöstö joutuu päivittämään vuosittain läpikäytävässä tietosuojan ja tietoturvan kursseilla.

Kun taulukkomuodossa oleva tutkimusaineisto on toimitettu Tietoarkistoon tutkimuksen tilaajan, oikeusministeriön kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti, se tuhoetaan tutkimuspalveluntuottajan (Humak) ja verkkokyselyalustan palveluntuottajan käyttämältä palvelimilta.

- **4.2 Kuka valvoo pääsyä aineistoon, ja miten suojattua pääsyä aineistoon valvotaan?**

Aineistoon pääsy on ainoastaan hankkeen vastuututkijalla sekä kyselyalustalle verkkokyselylomakkeen tuotannosta vastaavalla palveluntuottajalla sekä kahdella tutkimusavustajalla (jälkimmäisillä vain aineiston katseluoikeudet).

5. Aineiston avaaminen, julkaiseminen ja arkistointi tutkimushankkeen päätyttyä

- **5.1 Mikä osa aineistosta voidaan asettaa avoimesti saataville tai julkaista? Missä ja milloin aineisto tai siihen liittyvät metatiedot asetetaan saataville?**

Taulukkomuodossa olevat tutkimusaineisto sekä tutkimukseen liittyvät keskeiset dokumentit tallennetaan yhteiskunnalliseen Tietoarkistoon tutkimuksen tilaajan (oikeusministeriö) kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti.

Tietoarkisto kuvailee tutkimusaineiston sekä aineiston sisältöä keskeisesti kuvaavat dokumentit (esim. haastattelukysymykset, kirjoituspyyntö, kyselylomake) oman protokollansa mukaisesti ja tallentaa ne sähköisessä muodossa. Aineistojen arkistoinnista, ks. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/arkistointi/>

Kun aineiston luovuttaja ja yhdyshenkilö on toimittanut kommenttinsa Tietoarkiston valmiiksi käsitellystä datasta, sisällön kuvailusta, aineisto-opaasta sekä koostetta Tietoarkiston aineistolle tekemistä tunnisteiden poistoista, kuvailu ja aineistoa kuvaavat dokumentit julkaistaan Tietoarkiston palveluportaali Ailassa (<https://services.fsd.tuni.fi/>). Varsinaista datatiedostoa ei julkaista, asiakkaat voivat ladata sen käyttöehtojen mukaisesti Ailasta.

Tutkimusaineisto saadaan avoimesti saataville tutkimusraportin julkaisun (joulukuu 2024) jälkeen keväällä 2025.

- **5.2 Missä pitkällä aikavälillä arvokas aineisto säilytetään ja kuinka pitkään?**

Yhteiskuntatieteellinen Tietoarkisto vastaa aineiston säilyttämisestä. Säilyttämisellä ei ole määritelty takarajaa. Tietoarkiston aineistolle antama pysyvä tunniste PID ja URN-tunnus takaavat, että aineisto löytyy, vaikka se siirtyisi jostain syystä esimerkiksi uuteen osoitteeseen.

6. Aineistonhallinnan vastuut ja resurssit

- **6.1 Kuka vastaa aineistonhallinnasta?**

Question not answered.

- **6.2 Mitä resursseja aineistonhallinta edellyttää, jotta voit varmistaa, että aineisto voidaan avata ja säilyttää FAIR-periaatteiden (ks. edellä) mukaan?**

Question not answered.